

מקומה של ההרתעה בתפיסת הביטחון

מאת: מוטי לרנר

קראתי בעיון את מאמרו המאלף של פרופ' אלוף במיל' יצחק בן ישראל ("ההרתעה לא תיפגע", הארץ 25.12) בדבר מצב נכסי ההרתעה של מדינת ישראל ערב המלחמה הצפויה בעיראק. נדמה לי, לצערי, שהפרופ' בן ישראל טועה בייחסו חשיבות כה גדולה להרתעה הצבאית של מדינת ישראל. משום מה הוא מתעלם מכך שהרתעה הצבאית הפכה להיות במקרים רבים נכס הרסני לבעליו. דווקא כאיש מודיעין לשעבר היה על הפרופ' בן ישראל לראות כי יצירת הרתעה צבאית היא מרשם בדוק להתגברות מרוץ החימוש. היה עליו לראות כי חברה, המבססת את בטחונה על הרתעה צבאית, איננה חותרת בנחישות להסדרים פוליטיים. היה עליו לראות כי הרתעה צבאית איננה מבטיחה ביטחון, אלא מבטיחה איום בטחוני. היא מבטיחה שגם אויבנו יגבירו את כוח ההרתעה שלהם ואף ינסו לממש אותו.

תפיסת ביטחון זאת המבוססת על הרתעה צבאית, שהייתה ועדיין שלטת בקרב מעצבי המדיניות הישראלית, היא הגורם העיקרי להתדרדרות ברמת ביטחונה של מדינת ישראל, משנת 67 ואילך. היא הביאה עלינו את מלחמת יום הכיפורים, שאפשר היה למנוע אותה במעט תבונה ורגישות – כפי שניתן ללמוד מספרו המאלף של ד"ר אורי בר יוסף "הצופה שנרדם". היא הביאה עלינו את מלחמת לבנון שלולא שיגעון ההרתעה לא הייתה מתרחשת, והיא שהביאה עלינו את החרפת הסכסוך הישראלי פלסטיני המקיז נהרות של דם אצלנו ואצלם.

רבים מדי בחברה הישראלית נוטים להניח שלולא עצמת ההרתעה הצבאית שלה, לא הייתה מדינת ישראל שורדת. נדמה לי שהיום אפשר לפקפק בהנחה זאת, ולומר שלולא טיפוח ההרתעה הצבאית שלה, הייתה מדינת ישראל מצליחה להגיע כבר לפני שלושה עשורים להסכמי שלום עם כמה ממדינות ערב – הסכמים שהייתה להם השלכה רבה מאוד גם על הסדר בינינו לבין הפלסטינים.

זאת ועוד: הרתעה יכולה להיות אפקטיבית אולי כאשר מדובר במלחמה בין צבאות. הרתעה איננה אפקטיבית כלל כאשר מדובר בטרור. על אף כל מאמציה ולמרות כושר ההרתעה העצום שלה, גם ארצות הברית לא תצליח לחסל את הטרור האסלאמי. הדרך היחידה לצמצם טרור היא לפתור את הבעיות החברתיות והפוליטיות שיצרו אותו באופן שיבטיח צדק חברתי ופוליטי מקסימלי. מי שחושב שצדק הוא רק ערך מוסרי, איננו אלא טועה. צדק הוא מכשיר יעיל לפתרון סכסוכים בינלאומיים הרבה יותר מאשר הרתעה. קריאתו של הפרופ' בן ישראל לנצל את מלחמת עיראק כדי לטפל פעם אחת ולתמיד באיום הטילים של חיזבאללה, מעידה על חוסר הבנה מהותי של אנשי החיזבאללה, ששום הרתעה לא תרתיע אותם. החיזבאללה לא ייעלם ולא ימוגר, אבל הוא עשוי להפוך לתנועה חברתית - פוליטית כאשר ייחתמו הסכמי שלום צודקים באזורנו.

מאמרו של הפרופ' בן ישראל מעיד על כך שישנו קיבעון מחשבתי עמוק ביותר אצל מעצבי תפיסת הביטחון הישראלית. קיבעון זה מבוסס על הפעלת כוח אוטומטית לשם הישגים מדיניים ולשם השגת הרתעה צבאית. מוטב היה אילו במקום לאיים ביוהרה בכוחה הצבאי של מדינת ישראל היו מעצבי תפיסת הביטחון שלנו משקיעים את תבונתם ביצירת הזדמנויות להיזכרות פוליטית. ביצירת אווירה של פיוס ולא של איום. ביצירת מוטיבציה לשיתוף פעולה ולא להרתעה. הפיכת המזרח התיכון למקום שאפשר לחיות בו לא תתבצע באמצעות יצירת מאזן אימה. מאזן אימה יוצר רק אימה. הוא איננו מאפשר חיים.

הקיבעון המחשבתי הזה היה אולי מובן אילו היו לוקים בו מעצבי תפיסת הביטחון בני דורם של משה דיין ואריק שרון, אשר דפוסי מחשבתם התעצבו בשנות הארבעים והחמישים של המאה הקודמת. מטרידה מאד העובדה שאיש צבא ואינטלקטואל, כמו הפרופ' בן ישראל, השייך לדור שאחריהם, ממשיך להחזיק באותה השקפה שמרנית. כנראה שהשקפת עולם זו שלטת כיום גם בקרב חברי המטכ"ל האחרים. אם גם הדור הבא של מעצבי תפיסת הביטחון שלנו ילקה בקיבעון מחשבתי כזה, יישאר המזרח התיכון מוכה מלחמות עוד שנים רבות.

הכותב הוא מחזאי ותסריטאי